

kvists återbruk av olika bibliska litteraturformer i denna roman. Olika tolkningar av Barabbas i evangelierna presenteras liksom några romaner och dramer om Barabbas från det senaste århundradet. Barabbas har t.ex. tolkats som rövare, som mördare, som djävulen, som antikrist, som en syndare som omvänder sig och som en kristen martyr. En genomgång av element och strategier i texten visar att romanen kan läsas som historieroman eller som symbolisk berättelse, ja också som en kritisk samtidsroman. Sedan betraktas delar av romanen utifrån såna bibliska former som parabel, kultlegend, skolsamtal och underberättelse. Vissa drag i texten som bidrar till dess komplicerade bibliska karaktär blir tydligare. Till sist prövas tre övergripande genrehypoteser: romanen som ett evangelium, som ett paraevangelium och som en modern martyrlegend.

Med dessa analyser visar Klint att Lagerkvist på ett mångfaldigt och sinnrikt sätt använder arkaiska sakrala texter, dvs. bibeltexter, för att uttrycka djupa och allmängiltiga mänskliga erfarenheter. Den profana konsten an knyter till, övertar, utnyttjar, omvandlar och i vissa fall kanske rent av ersätter de sakrala texternas innehåll. Analysen bekräftar att sambanden mellan romanen och evangeliet är mycket komplicerade, undanglidande, tvetydiga och motsägande. Det finns en återkommande dubbelhet hos Lagerkvist där vissa element bygger upp en referens till den bibliska textvärlden medan andra eller kanske också samma element motsäger den. Genom en fokusering på den konstnärliga utformningen, på allmänna former och genrer, blir dessa drag i Lagerkvists text än tydligare.

Det är den genrehistoriska analysen som driver avhandlingen framåt. Samtidigt finns där mycket som jag har svårt att koppla samman med den genrehistoriska inriktningen, mer tematiska analyser som också de bidrar till att tolka de två romanerna: Jesusbildens förändring i Lagerkvists prosa som helhet, tre olika sätt att tolka slutscenen i *Barabbas*, överordnade tidsnivåer i denna roman osv. Klint har smittats av den expressionistiske Lagerkvist och den expressionistiske Jesusgestalten hos honom och på flera sätt skapat en «expressionistisk» avhandling. En berikande form men det är inte alltid så lätt att följa argumenteringen. När de många presentationerna av kapitlens innehåll sedan inte stämmer överens med rubriksättningen kan läsaren bli riktigt förvirrad. De olika delanalyserna har tydligen tillkommit vid olika tillfällen.

Detta märks mest i analysen av *Det eviga leendet* där de genrehistoriska övningarna ger ett magert resultat. Många goda iakttagelser i detta avsnitt kan man komma fram till utan genrehistorisk analys. Själv undrar jag om inte det mest strukturerande draget i denna kortroman, parallelliseringen av de tre

frälsargestalterna och de tre anklagelserna mot Gud leder till endast tre grundhållningar till tillvaron (och inte fyra som hos Klint) och att alla tre frälsargestalterna (eller åtminstone två) kan knytas till olika gestaltningar av Jesus, tydliga inte minst i konsten: *Christus Patiens/Mortuus* och *Christus Victor/Triumphans*. Brottningen med den första Jesustolkningen dominerar som bekant *Barabbas* men där finns också den återkommande, segrande Kristus, ett motiv som tycks lysa med sin frånvaro i Lagerkvistforskningen, även i Klints avhandling. Det tredje alternativet, att leva, att bara leva, presenteras mest av barn i kortromanen, kanske det också med en anknytning till Jesu ord om barnen och Guds rike. Gud bekänner sig till alla tre formerna av liv.

Klint inriktar sin «reception criticism» på den nya texten som ett uttryck för tillägnelse av äldre texter, inte på Bibeln och dess inflytande. Han har avgränsat sig till svensk skönlitteratur, 1900-talet, två prosatexter, Pär Lagerkvist och en formorienterad inriktning. Receptionshistoria är som han själv noterar mycket mer än det. Det finns många andra media, det finns både profana och sakrala receptioner och former däremellan, det finns en lång historia som sträcker sig över två årtusenden. Samtidigt som vi borrar djupt på ett ställe måste vi öva oss att se samman hela den receptionshistoriska processen. Klint har säkert rätt när han till sist säger att det kommer att «inom en snar framtid bli betydligt vanligare även på svenskt område» med en receptionsinriktad bibelforskning.

*Birger Olsson*

Stephan Borgehammar (red.): *Svenskt patristiskt bibliotek. Band 3. Ur kyrkofädernas brev. 333 sid. Artos, Skellefteå 2001.*

Utgivningen av texter i Svenskt Patristiskt Bibliotek med Samuel Rubenson som huvudredaktör är ett synligt resultat av en vital patristisk forskning. Band 1 dokumenterade gudstjänst och kyrkoliv i den tidiga kyrkan. Band 2 var ett värdefullt bidrag för att belysa de första århundradena utifrån temat martyrer och helgon. Nu har turen kommit till det tredje bandet, som innehåller ett urval brev.

Stephan Borgehammar, redaktör för volymen, inleder med en egen «pseudoepistel» till läsaren, där han bl.a. presenterar brevet betydelse och sättet att skriva brev. Ett brev kan skapa en intim situation genom dess förtroliga karaktär. De antika brevskrivarna var medvetna om att brevet förmedlade närvaro. Brevet som dialog är ett brevsamtal, ett sätt att umgås själar emellan.

Martyrernas kyrka med Cyprianus i Nordafrika är representerad med tio brev. Som välkänd retor använ-

der Cyprianus en mästerlig stil i sina brev men utan klassiska citat eller allusioner. Bibelcitaten är desto fler.

Cyprianus brev ger exempel på de svårigheter en biskop ställdes inför under denna tid. Under några sommarmånader år 250 måste Cyprianus med kraft hävda biskoparnas auktoritet och ge anvisningar om hur kyrkotukt och botgöring skulle fungera under martyrtid.

Under rubriken «Fragment i vardagen» uppmärksammas tio papyrusbrev, som hittats i sophögar och övergivna hus söder om Kairo. Som privatbrev med ett enklare språk är de unika tidsdokument, som belyser människornas vardag, deras problem och relationer.

Desto större retorisk finess och stilistisk skicklighet kännetecknar valda företrädare för den kappadokiska brevkonsten, den dominerande delen i boken. Här återfinns sexton brev av Basileios av Caesarea (ca 330 äkta brev bevarade), tjugo brev av Gregorios av Nazianzos (ca 240 efterlämnade brev sammanlagt) och två brev av Gregorios av Nyssa (endast trettio brev bevarade). Intentionen har varit att återge breven i kronologisk ordning. Nästan hela korrespondensen mellan Basileios och Gregorios av Nazianzos är återgiven. Alla tre var djupt engagerade i striden mellan ortodoxa och arianer, vilket tydligt kommer fram i breven. De uppnådde också en hög social ställning som biskopar.

Övriga delar av bokens innehåll handlar om brev med anknytning till Jerusalem skrivna av Paulinus av Nola, Kyrillos av Jerusalem, Gregorios av Nyssa samt Paula och Eustochium. I en brevväxling om bibeln har den kände biskopen i Hippo Augustinus och bibelöversättaren Hieronymus fattat pennan. Speglingar av Europas gryning, slutligen, ger bl.a. exempel på brev av Gregorius den store.

Cyprianus brev aktualiserar botens betydelse. För den afrikanska traditionen var Cyprianus viktig, och man hänvisar senare ofta till honom i olika frågor. Ett exempel på detta är brev 18 som ger särskilda anvisningar för boten, upprepade i de afrikanska koncilerna under Augustinus tid. Den som drabbas av en livshotande sjukdom skall inte nekas försoning ens i biskopens frånvaro.

Basileios brev 2 till Gregorios (till formen närmast en traktat) är intressant som en tidig källa för hans syn på munklivet. Här möter vi en propaganda för ett uppbrott från världen. «Den som vill fullända sig i alla dygder bör ... rikta sina blickar mot de heligas liv.» En sådan uppmaning till efterföljelse förekommer också i biografier och predikningar. Föreskrifterna om det yttre uppträdandet, kläder, mat m.m. återfinns i bevarade klosterregler och hagiografiska skildringar. (Basileios senare brev 22 är ett grundläggande dokument för klosterlivet i öst.) Måttfullhet, en av de beskrivna s.k. kardinaldygderna, är viktigt både för en munk och en biskop.

Den dragning till munklivet som framkommer i breven visar på svårigheterna att förena munkens liv med prästens och biskopens. Gregorios av Nazianzos berättar i brev 8 för Basileios att han «tvingades till prästämbetets värdighet». Detta är ett vanligt uttryck (en s.k. *topos*) som förekommer i hagiografisk, biografisk litteratur.

Urvalet av brev har säkert vållat redaktören en del huvudbry. Har t.ex. inte brevväxlingen mellan Augustinus och Hieronymus fått ett onödigt stort utrymme? Samtidigt kan den uppfattas som en intressant inblick i bibliska tolkningsproblem och personliga relationer. Den belyser också svagheter och störningar i kommunikationen mellan sändare och mottagare. Några väl valda exempel hade kanske räckt för att kunna ge större utrymme för fler adressater med tanke på Augustinus många kontakter. Augustinus var ju en nyckelperson i försöken att vitalisera det katolska Nordafrika i kampen mot donatisterna.

Augustinus korrespondens, som uppgår till över 300 brev (han skrev själv 252), är en viktig källa för studiet av kyrkohistoria, lärouveckling och socialhistoria. För Nordafrika finns en omfattande prosopografisk dokumentation, vilket ofta gör det ganska lätt att få en bra bild av vilka de personer var som Augustinus brevväxlade med.

Sammanfattningsvis kan sägas: Borgehammars väl avvägda inledning kompletteras av kommentarer och noter till varje brev. De är värdefulla för läsaren. Källor och litteratur finns i en särskild förteckning liksom referenser till bibelställen.

Översättarna av breven (Per Beskow, Stephan Borgehammar, Bengt Ellenberger, Johan Heldt, Dieter Mitternacht, Maria Plaza, Stig Y. Rydberg, Cajsa Sjöberg och Gunhild Vidén) har genom sin kunskap om fornkyrkan och det språk brevskrivarna använder lyckats väl med att återge grundtexten på ett övertygande sätt. Det kan ibland vara ganska komplicerat att t.ex. översätta speciella termer. Känslan för brevets särskilda stil, ofta av ett mer högtidligt slag, kräver också särskilda avväganden.

Den tredje delen av Svenskt Patristiskt Bibliotek kommer säkert att bidra till att öka intresset för breven som en viktig källa. Alla som medverkat i denna volym är att lyckönska till ett gott arbete.

Siver Dagemark

Hans Ingvar Roth: *Den särskiljande politiken: En analys av debatten om positiv särbehandling i USA. 254 sid. Diss. Lunds universitet, Teologiska institutionen, Lund 2001.*